

XIX ПОРТРЕТ

Через десять хвилин усі панове вже спали. Ніяк не можна було сказати те саме про їхніх слуг, які явно страждали від голоду й особливо від спраги.

Мушкетон і Блезу підготували собі постіль, поклавши дорожні сумки прямо на дошки. На підвішеному, як і в іншій каюті, столі стояли й гойдалися, коли судно нахилилося, глек із пивом і склянки.

— Проклята качка! — пробурчав Блезу. — Я відчуваю, що весь час лежатиму пластом.

— І найгірше, що для боротьби з морською хворобою в нас є тільки ячмінний хліб і це варево з хмелю. Скверно! — зауважив Мушкетон.

— А де ж твоя фляжка, Мушкетоне? — спитав Блезу, закінчивши приготування до ночівлі та підійшовши невпевненими кроками до столу, за яким уже сидів Мушкетон. — Де твоя фляжка? Чи не загубив ти її?

— Ні, я не загубив її, вона залишилася в Паррі, ці чорти шотландці завжди хочуть пити.

А ти, Гримо, — звернувся Мушкетон до свого товариша, коли той повернувся після обходу судна з д'Артаньяном, — тобі теж хочеться пити?

— Як шотландцеві, — лаконічно відповів Гримо.

Він сів поруч із Блезу і Мушкетоном, вийняв записник і почав підраховувати загальні витрати, адже він, серед іншого, виконував обов'язки скарбника.

— О! — застогнав Блезу. — Мене вже нудить.

— Якщо тебе нудить, — повчально зауважив Мушкетон, — з'їж щось.

— На твою думку, це їжа? — сказав Блезу, зневажливо вказуючи на ячмінний хліб і пиво.

— Блезу, — оголосив Мушкетон, — пам'ятай, що хліб — це їжа кожного справжнього француза. Та чи завжди він є в француза? Спитай у Гримо.

— Ну, хай буде хліб. Але пиво? — продовжував Блезу з живістю, що свідчила про блискучу здатність знаходити потрібні заперечення. — І пиво, на твою думку, справжній напій?

— Ну, — промовив Мушкетон, поставлений у глухий кут, — тут я мушу зізнатися, що це не так: пиво французу противне, як вино англійцеві.

Блезу завжди відчував шалене здивування перед життєвим досвідом і глибокими знаннями Мушкетона; однак його раптом охопив дух сумніву й недовіри.

Глухо котилися свої чорні вали при блідому сяйві зимового місяця.

— Великий Боже! — вигукнув д'Артаньян. — Ми гойдаємося, здається? Якщо ми гойдаємося, то чого ж вимагати від наших людей?

— Я не гойдаюся, — заявив Гримо.

— Сударе, — прошепотів Блезуа, — я вмію плавати лише в річці, попереджаю вас.

— А я зовсім не вмію плавати, — промовив Мушкетон.

Тим часом д'Артаньян уже ліз в ілюмінатор.

— Друже мій, ви вирішили? — спитав Атос.

— Так, — відповів гасконець, — ідіть слідом за мною. Ви людина досконала, нехай ваш дух перемагає над плоттю. Ви, Арамис, командуєте людьми, а ви, Портос, розтрощите всіх і все, що стане нам на заваді.

Д'Артаньян потиснув руку Атосу, дочекався моменту, коли фелюка нахилилася і вода залила його до пояса, відпустив руку, за яку тримався біля ілюмінатора, і стрибнув за борт. Не встигла фелюка нахилитися в інший бік, як слідом за ним кинувся Атос. Потім корма почала підніматися, і вони побачили, як із води з'явився натягнутий канат, за який була прив'язана шлюпка.

Д'Артаньян поплив до каната і скоро дістався його. Він ухопився рукою за канат і тримався за нього, ледь висунувши голову з води. За хвилину до нього приплив Атос. Потім за кормою з'явилися ще дві голови: це були Арамис і Гримо.

— Мене турбує Блезуа, — зауважив Атос. — Ви чули, д'Артаньяне, він сказав, що вміє плавати лише в річці.

— Якщо вмієш плавати, то можеш плавати всюди, — відповів д'Артаньян. — До шлюпки, до шлюпки!

— Але Портос? Я не бачу Портоса!

— Успокойтесь. Портос зараз з'явиться. Він плаває, як левіафан.

Тим часом Портос так і не з'являвся. На фелюці в цей час розгорталася трагікомічна сцена. Мушкетон і Блезуа, налякані шумом хвиль, свистом вітру, ошелешені при вигляді киплячої чорної прірви, не тільки не кинулися вперед, а навіть відступали.

— Ні, сударю, я не вмію плавати, — благав Мушкетон. — Залиште мене тут.

— Ну ж бо, вперед, сміливіше, у воду! — підганяв Портос.

— І мене тоже, — просив Блезуа.

— Кромвель усе пам'ятає, у нього є час на все, і повірте мені, друже мій, не будемо марно витрачати наш власний; він для нас надто дорогоцінний. Ми зможемо вважати себе в безпеці, лише зустрівшись із Мазарині, та й то...

— Чорт забирай! — буркнув Портос. — А що ми скажемо Мазарині?

— Дайте мені діяти, у мене є план.

Справжній сміх той, хто сміється останнім. Кромвель сильний, а Мазарині хитрий, але все ж я віддаю перевагу мати справу з ними, аніж із покійним містером Мордаунтом.

— Ах, — не стримався Портос, — як це заспокоїливо звучить: покійний містер Мордаунт!

— Ну, звісно, — відповів д'Артаньян. — А тепер — у путь.

І обидва вони, не гаючи ні хвилини, вирушили прямим шляхом до Парижа. За ними йшов Мушкетон; усю ніч він мерз, але тепер, уже через чверть години, йому стало дуже жарко.

XXXIII ПОВЕРНЕННЯ

Атос і Арамис вирушили шляхом, указаним д'Артаньяном. Вони йшли так швидко, як тільки могли. Їм здавалося, що навіть якщо їх і заарештують, то краще, якщо це станеться неподалік від Парижа.

Кожного вечора, боячись бути заарештованими вночі, вони малювали на стінах або на вікнах умовні знаки; але щоранку їх заставляло — до їхнього великого здивування — вільними.

Чим ближче вони наближалися до Парижа, тим більше великі події, що потрясли Англію на їхніх очах, зникали з їхньої пам'яті, як сон; навпаки, ті, що в їхню відсутність хвилювали Париж і Францію, постали перед ними і ніби йшли їм назустріч.

За час їхньої шеститижневої відсутності у Франції сталося стільки дрібних подій, що в сукупності вони складали одну велику. Парижани одного прекрасного ранку прокинулися без королеви й короля. Це їх так приголомшило, що вони ніяк не могли заспокоїтися, навіть коли дізналися, що разом із королевою зник — до їхньої великої радості — і Мазарині.

Першим почуттям, що охопило Париж, коли він довідався...

— Ви праві, д'Артаньяне, — зауважив Арамис, — і моя думка, що для безпеки нам краще розійтися.

— Так, так, Арамісе, — підтвердив д'Артаньян, — давайте розійдемося.

Портос хотів заперечити проти цього рішення, але д'Артаньян, стиснувши його руку, дав зрозуміти, щоб той мовчав.

Портос завжди корився своєму другові в усьому, із звичним добродушям визнаючи його інтелектуальну перевагу. Слова, які вже готові були зірватися з його вуст, завмерли.

— Але до чого нам розходитися? — спитав все ж Атос.

— Тому що, — почав д'Артаньян, — ми, я і Портос, були послані до Кромвеля, а замість того служили Карлу I, що зовсім не одне й те саме. Якщо Мазарині дізнається, що ми приїхали з графом де Ла Фер і шевальє д'Ербле, то наша провина буде доведена. Якщо ми повертаємося самі, то наша провина ще сумнівна, а в сумнівному становищі справу можна повернути як завгодно. У всякому разі, мені хочеться гарненько познущатися над панею Мазарині.

— Так, — вигукнув Портос, — ви праві!

— Ви забуваєте, — заперечив д'Артаньян Атос, — що ми ваші полонені. Наше слово залишається в силі, і якщо ви доставите нас, як полонених, до Парижа...

— Досить, Атосе! — перебив його д'Артаньян. — Право, дивуюся, як людина такого тонкого розуму, як ви, говорить жалюгідні слова, які посоромився б сказати школяр. Шевальє д'Ербле, — продовжував д'Артаньян, звертаючись до Араміса, який стояв, спираючись на шпагу, і, здавалось, з перших же слів Атоса почав схилитися до його думки, хоч раніше дотримувався протилежної, — шевальє д'Ербле, зрозуміть, що в даному випадку я, як завжди, проявляю обережність, можливо, навіть надмірну. Зрештою, Портос і я нічим не ризикуємо. Але якщо станеться так, що нас спробують заарештувати на ваших очах, — ви ж розумієте, що семеро захопити не так легко, як троє, — доведеться вдатися до шпаг, і справа, яка й без того погана, розростеться в таку історію, що погубить нас усіх чотирьох. Якщо біда, припустимо навіть, обрушиться на голову двох із нас, то двоє інших залишаться на волі й зможуть визволити двох інших усіма правдами й неправдами.

Та й хто знає, можливо, окремо, ви при королеві, а ми при Мазарині, доможемося й отримаємо прощення, якого нам ніколи не отримати, якщо ми будемо разом. Отже, вперед! Атосе й Арамісе, ви йдіть праворуч; а ви, Портосе, ідіть зі мною ліворуч. Нехай наші друзі вирушать у Нормандію, а ми найкоротшим шляхом — до Парижа.

Через чверть години шлюпка з корабля взяла їх на буксир; вони перейшли на палубу джонкерського судна. Гримо, від імені свого господаря, запропонував шкиперу двадцять гіней.

А о дев'ятій годині ранку, завдяки попутному вітру, наші французи пристали до берега своєї батьківщини.

— Чорт забирай! Як упевнено тут почуваєш себе, — говорив Портос, зариваючи свої сильні ноги в пісок. — Нехай хтось спробує зачепити мене або кинути на мене косий погляд! Чорт забирай! Я готовий зараз викликати на бій цілу державу!

— Тільки, будь ласка, кидайте цей виклик не так голосно, — зауважив д'Артаньян, — бо на нас і без того вже починають поглядати.

— І що з того? — не вгавав Портос. — Нами просто милуються!

— Ну а я, — відповів д'Артаньян, — зовсім не збираюся зараз хизуватися. Я помітив, Портосе, людей у чорному, а за нинішніх обставин, мусжу зізнатися, я остерігаюся людей, одягнених у чорне.

— Це митники, — пояснив Араміс.

— При попередньому кардиналі, — сказав Атос, — на нас звернули б більше уваги, ніж на товари. А при цьому, заспокойтесь, друзі, більше дивитимуться на товари, ніж на нас.

— Я все ж почуваюся не зовсім упевнено, — промовив д'Артаньян, — і тому піду в дюни.

— Чому не в місто? — спитав Портос. — Я завжди віддам перевагу хорошій гостиниці цим піскам, які, здається, Господь створив лише для кроликів. Крім того, я хочу їсти.

— Роби, Портосе, як хочеш, — відповів д'Артаньян. — Ну а я переконаний, що для людей у нашому становищі найспокійніше місце — пустеля.

І д'Артаньян, упевнений, що більшість на його боці, рушив, не чекаючи відповіді Портоса, до дюн.

Усі його супутники пішли за ним і незабаром сховалися за піщаним пагорбом, не привернувши до себе жодної уваги.

— Ну а тепер, — заговорив Арамис, коли вони пройшли близько чверті милі, — поговоримо.

— Ні, ні, — заперечив д'Артаньян, — навпаки, біжімо далі. Ми вислизнули від Кромвеля, від Мордаунта, від моря; це були три чудовиська, які готувалися нас поглинути, але від пана Мазарині нам не вислизнути.

— Отож, сударю, у подібних випадках мандрівники, знесилені голодом, як повідомляє Жан Моке, мають жадливу звичку їсти один одного, починаючи з...

— З найжирніших! — вигукнув д'Артаньян, не втримавшись від сміху, попри всю серйозність ситуації.

— Так, так, сударю, — відповів Мушкетон, трохи розгубившись від цього несподіваного сміху, — і дозвольте мені зауважити вам, що я не бачу в цьому нічого смішного.

— О, ось приклад справжнього самопожертви! Благородний Мустоне! — сказав Портос.

— Я готовий побитися об будь-яку ставку, що ти вже уявляєш, як тебе здерли, наче лося, порізали на шматки, — і твій жирний окіст обгризає твій господар.

— Так, сударю, хоч до цієї радості, яку ви вгадали в мені, мусжу зізнатися, примішується й сум. Та все ж я не стану шкодувати за собою, якщо буду впевнений, що вмираю заради вашої користі.

— Мустоне, — промовив зворушений Портос, — якщо нам судилося коли-небудь побачити наш замок П'єрфон, то ти отримаєш у спадкове володіння виноградник, що розташований за фермою.

— І ти, звісно, назвеш його «Виноградником самопожертви», — сказав Арамис, — щоб зберегти в віках пам'ять про твоє велике самопожертвування.

— Шевальє, — втрутився, сміючись, д'Артаньян, — але ж ви, звісно, скуштуєте Мустона без особливих докорів сумління не раніше, ніж після двох-трьох днів голоду.

— Ні, ні, — заявив Арамис, — я б віддав перевагу Блезуа; ми його не так давно знаємо. Поки друзі перекидалися жартами, намагаючись насамперед відвернути Атоса від похмурих думок про щойно пережите, слуги все ж почувалися якось невпевнено, за винятком одного Гримо, який був упевнений, що, як би погано не склалося, біда не торкнеться його голови.

Він не брав жодної участі в розмові, мовчав, як завжди, і з усіх сил греб обома веслами.

— Ти все гребеш? — звернувся до нього Атос.

Гримо ствердно кивнув головою.

— А навіщо?

— Я гріюся.

Дійсно, у всіх інших зуб на зуб не попадав від холоду, а на лобі Гримо великими краплями виступив піт.

Це несподіване підкріплення надійшло 10 січня.

Після бурхливих суперечок принц де Конті був призначений головнокомандувачем королівської армії поза Парижем разом із герцогом д'Ельбефом, герцогом Бульйонським і маршалом де Ла Моттом як генерал-лейтенантами. Герцог Лонгвіль без особливого призначення перебував при своєму зятєві.

А герцог де Бофор, як повідомляє хроніка того часу, прибув із Vandoma, тішучи Париж своїм пихатим виглядом, прекрасним довгим волоссям і величезною популярністю, що робило його кумиром ринків.

Паризька армія організувалася з тією швидкістю, з якою буржуа перетворюються на солдатів, коли їх спонукає до цього якесь почуття. 19 січня ця імпровізована армія спробувала зробити вилазку, радше для того, щоб переконати інших і саму себе у власному існуванні, ніж із метою досягти якихось серйозних результатів. Вона вийшла зі знаменами, на яких стояв дещо незвичний девіз: «Ми шукаємо нашого короля». У наступні дні відбувалися дрібні операції: вдалося угнати певну кількість худоби й спалити два-три будинки.

Наблизилася люта. Саме 1 лютого четверо наших друзів вийшли на берег у Булоні й різними шляхами вирушили до Парижа.

До кінця четвертого дня Атос і Арамис обережно обійшли Нантер, боячись потрапити в руки якомусь загону королеви.

Усі ці хитрощі дуже не подобалися Атосу, але Арамис ґрунтовно довів йому, що вони не мають права ризикувати своєю свободою, оскільки зобов'язані виконати доручення короля Карла; це була їхня священна й висока місія; вони отримали її біля підніжжя ешафота й завершити можуть лише біля ніг королеви.

Атос поступився.

У передмісті наших мандрівників зустріла варта — увесь Париж був під рушницею. Часовий відмовився пропустити двох друзів і покликав сержанта.

Той вийшов із тим важливим виглядом, який буржуа накладають на себе, коли доля випадково обдаровує їх військовим званням.

— Хто ви такі? — спитав він Атоса й Арамиса.

— Ми французькі дворяни, — був відказ.

— Звідки ви прибули?

— Із Лондона.

— Що ви збираєтеся робити в Парижі?

Як завжди в таких випадках, гроші були поділені по-братськи, і вони розпрощалися.

Потім друзі ще раз потиснули один одному руки. Кілька разів вони озиралися, і луна джон не раз повторювала прощальні вигуки розлучених. Нарешті вони втратили один одного з виду.

— Чорт забирай, — почав Портос, — треба вам одразу сказати — я ніколи не зміг би погано думати про вас, вам це відомо, д'Артаньяне, але я вас просто не впізнаю!

— Чому ж? — спитав д'Артаньян із легкою посмішкою.

— Тому що, як ви самі кажете, Атос і Арамис зараз перебувають у найвищій небезпеці, і, значить, не час залишати їх тепер. Я, признаюсь, був готовий піти за ними, і навіть зараз радий би повернутися, попри всіх Мазарині на світі.

— Ви були б праві, Портосе, якби справа була саме такою. Але ви забуваєте одну дрібницю, а ця дрібничка перевертає всі ваші міркування. Зрозумійте, що найвищій

небезпеці піддаються не наші друзі, а ми самі, і ми розпрощалися з ними не для того, щоб кинути їх напризволяще, а тому, що не бажаємо їх скомпрометувати.

— Правда? — перепитав Портос, дивлячись на свого супутника здивованими очима.

— Ну так, звісно. Якби нас усіх схопили, їм би загрожувала лише Бастілія, а нам із вами

— Гревська площа.

— Ого! — вигукнув Портос. — Відтоді далеко до баронської корони, яку ви мені обіцяли, д'Артаньяне.

— Може, й не так далеко, як вам здається. Ви знаєте приказку: «Усі дороги ведуть до Риму»?

— Але чому ж ми піддаємося більшій небезпеці, ніж Атос і Арамис? — поцікавився Портос.

— Тому що вони виконували лише доручення королеви Генрієтти, а ми зрадили Мазарині, який послав нас до Англії; тому що ми виїхали з листом до Кромвеля, а стали прибічниками короля Карла; тому що ми не тільки не сприяли падінню голови короля Карла, засудженого всіма цими Мазарині, Кромвелями, Джойсами, Приджами, Ферфаксами, а навіть намагалися, хоч і безуспішно, його врятувати.

— Так, це, чорт забирай, правда, — сказав Портос. — Але яким чином ви хочете, щоб генерал Кромвель, серед усіх своїх клопотів, знайшов час пам'ятати...

Раптом Мушкетон випустив радісний крик і високо підняв над головою руку, озброєну пляшкою.

— О! — тішався він, передаючи пляшку Портосу. — О, дорогий пане, ми врятовані. У човні є їжа!

Він почав проворно ритися під лавицею, звідки витягнув цей такий цінний предмет. Там виявилася ще дюжина таких пляшок, хліб і шматок солонини.

Не варто й казати, що ця знахідка розвеселила всіх, за винятком Атоса.

— Чорт забирай! — вигукнув Портос (а читач пам'ятає, що він був голодний уже, коли сідали на фелюку). — Дивовижно, як від хвилювання спорожніє шлунок!

Він залпом вихлебтав пляшку й сам з'їв добру третину хліба й солонини.

— Ну а тепер спить або бодай спробуйте заснути, — сказав Атос. — Я залишусь на вахті.

Для будь-якої іншої людини, не такого загартування, як наші хоробрі шукачі пригод, таке пропозиція здалося б сміховинною. Дійсно, вони промокли до кісток, дув крижаний вітер, щойно пережите мало б завадити їм заснути. Але в цих обраних людей із залізною волею, загартованих усілякими нестатками, нічого не могло викликати безсоння, якщо настав час для сну й він був необхідний.

І от кожен із них, повністю довіряючи кормчому, влаштувався зручніше й спробував скористатися порадою Атоса. Атос же, сидячи біля керма й устремляючи погляд у небо, де він намагався прочитати дорогу до Франції, залишився сам сидіти, як і обіцяв, задумливо пильнуючи й спрямовуючи шлюпку призначеним їй шляхом.

Після кількох годин сну мандрівників розбудив Атос.

Перші вранішні промені вже освітили блакитну поверхню моря. Попереду них, на відстані десяти мушкетних пострілів, виднілася якась темна маса, над якою здіймався трикутний парус, вузький і довгий, як крило ластівки.

— Корабель! — в один голос радісно вигукнули четверо друзів, яким підспівували — кожен по-своєму — слуги.

Дійсно, це було транспортне судно, що йшло з Дюнкерка до Булоні.

Голоси чотирьох мушкетерів, Блезуа й Мушкетона злилися в єдиний могутній крик, що котився по пружній водній поверхні, а Гримо мовчки надів шапку на кінець весла й підняв його, намагаючись привернути увагу тих, що пливуть.

— Ну, а якщо нас по дорозі схоплять, як нам таємно попередити одне одного? — спитав Арамис.

— Дуже просто, — відповів д'Артаньян, — домовимося щодо маршруту й будемо твердо його дотримуватися. Вирушайте на Сен-Валері, потім на Дьєп і звідти прямим шляхом до Парижа; а ми підемо на Аббевіль, Ам'єн, Перонн, Комп'єн і Санліс, і в кожній гостиниці, в кожному домі, де ми зупинятимемося, ми будемо писати ножом на стіні або алмазом на склі якісь знаки, якими зможуть керуватися в своїх пошуках ті, хто залишиться на волі.

— Ах, дорогий мій! Мені б так хотілося сказати вам, що найкраще, що я бачив у своєму житті, — це ваша голова! Але ні, є ще щось краще — це ваше серце.

І Атос простягнув д'Артаньяну руку.

— Залиште, Атосе, невже лисиця розумна? — промовив гасконець, знизуючи плечима.

— Ні, вона вміє лише тягати курей, затушовувати свій слід і знаходити дорогу вночі не гірше, ніж удень. І все. Отже, вирішено?

— Вирішено.

— У такому разі поділимо гроші, — продовжував д'Артаньян. — У нас має залишитися близько двохсот пістолів.

Гримо, скільки там залишилося?

— Сто вісімдесят луїдорів.

— Так. А ось і сонце! Здрастуй, дороге сонечко! Хоч ти тут і не таке, як у моїй милій Гасконі, але ти схоже, або мені здається, що ти схоже на нього. Здрастуй. Давно я тебе не бачив!

— Досить, д'Артаньяне! — вигукнув Атос. — Не грайтеся в бадьорість. У вас слюзи на очах, тож будемо щирими одне з одним, навіть якщо ця щирість викриває наші хороші якості.

— Та що ви, хіба можна розлучатися холоднокрівно, та ще в таку небезпечну мить, із двома такими друзями, як Арамис і ви?

— Ні, звісно, не можна! — вигукнув Атос. — І тому обійміть мене, сину мій.

— Що це зі мною? — промовив Портос, схлипуючи. — Мені здається, я плачу. Як це дурно!

Четверо друзів, не стримавшись, кинулися одне одному в обійми. У братерському пориві цим людям здавалося, що в них одна душа й одне серце. Блезуа й Гримо мали б вирушити з Атосом і Арамисом, а Портосу й д'Артаньяну цілком вистачало Мушкетона.

Про втечу до Сен-Жермен, — із подробицями, з якими читач уже знайомий, — виник певний переляк, подібний до того, що охоплює дитину, коли вона вночі прокинеться і раптом побачить, що вона сама і поряд нікого немає. Парламент занепокоївся: було ухвалено відправити депутацію, яка мала вирушити до королеви й благати її не позбавляти Париж довше свого королівського присутності.

Але королева, з одного боку, ще перебувала під враженням перемоги при Лансі, а з іншого — пишалася своїм настільки вдало виконаним втечею. Депутати не лише не домоглися честі бути прийнятими, а й мусили стояти на вулиці, чекаючи, доки канцлер — той самий канцлер Сег'є, якого ми бачили в «Трьох мушкетерах», коли він так старанно шукав листа мало не в самому корсажі королеви, — не винесе їм ультиматум двору, який свідчив, що якщо парламент не схилиться перед величчю королівської

влади й не висловить одностайно свого каяття з усіх питань, що спричинили розбіжності між ним і двором, то завтра ж Париж буде обложений: передбачаючи цю облогу, герцог Орлеанський уже захопив міст Сен-Клу, а принц Конде, пишаючись своєю ланською перемогою, уже зайняв своїми військами Шарантон і Сен-Дені. На біду двору, який, можливо, здобув би чимало прихильників, якби вимагав менше, цей загрозливий відказ діяв якраз навпаки того, на що сподівалися. Він образив парламент, а парламент підтримував буржуазія, що відчула свою силу після помилювання Бруселя. І у відповідь на ультиматум парламент проголосив, що кардинал Мазарині — винуватець усіх безладів, оголосив його ворогом короля й держави та наказав йому віддалитися від двору того ж дня й покинути Францію протягом тижня. По спливанні цього строку, якщо кардинал не підкориться рішенню парламенту, піддані короля запрошувалися вигнати кардинала силою.

Ця рішуча відповідь, якої двір ніяк не чекав, поставила як Париж, так і Мазарині поза законом; залишалося лише чекати, хто візьме гору — двір чи парламент.

Отже, двір готується до нападу, а Париж — до оборони.

Горожани зайнялися звичною при повстанні справою: почали простягати ланцюги поперек вулиць і розбирати бруківку, як раптом коад'ютор привів їм на допомогу принца де Конті, брата принца Конде, і герцога Лонгвіля, його зятя. Присутність двох принців крові серед них додало городянам бадьорості; у них було ще одна перевага — чисельність...

— У нас є особиста справа до англійської королеви.

— Ось як! Здається, у всіх сьогодні — справи до англійської королеви, — відповів сержант. — У нас у караульні зараз уже сидять троє дворян, які також прямують до англійської королеви. Їхні перепустки зараз перевіряють. Давайте сюди ваші.

— У нас немає жодних перепусток.

— Як, жодних документів?

— Ні. Ми, як уже сказали, прибули з Англії й зовсім не обізнані з тим, що відбувається в Парижі. Ми покинули його до від'їзду короля.

— А! — промовив сержант із лукавою посмішкою. — Ви, мабуть, мазариністи й хочете пробратися до нас, щоб шпигувати?

— Мій друже, — втрутився Атос, який досі залишав слово Арамісу, — якби ми були мазариністами, то в нас були б які завгодно документи. Повірте мені, що в вашому становищі найменше варто довіряти документам і людям, у яких усе гаразд із ними.

— Пройдіть у караульню, — запропонував сержант. — Ви пояснитеся з начальником поста.

Зробивши знак вартовому, щоб той пропустив їх, сержант пішов попереду, за ним послідували наші друзі.

Караульня була переповнена буржуа та людьми з народу; одні грали, інші пили, треті гучно виступали. У кутку, де їх майже не було видно, сиділи троє дворян, що прибули раніше; їхні документи перевіряв начальник караулу, якому чин і становище дозволяли сидіти в окремій кімнаті.

Першим рухом як новоприбулих, так і людей, що сиділи в кутку, було швидко й уважно окинути один одного поглядом. Раніше прибулі були ретельно загорнуті в довгі плащі. Один із них, нижчий за своїх товаришів, скромно тримався позаду.

Коли сержант, увійшовши, оголосив, що привів, імовірно, двох мазариністів, ці троє насторожилися.

Низенький теж вийшов уперед, але потім знову відступив і сховався в тіні.

Дізнавшись, що в новоприбулих зовсім немає паспортів, у караульні вирішили, що їх не можна пропустити.

— А мені здається, навпаки, — зауважив Атос, — що нас пропустять, адже, здається, ми маємо справу з розумними людьми. Треба зробити дуже просту річ: варто лише доповісти про нас Її Величності англійській...

— Чи варто було долати стільки небезпек, щоб одразу потім загинути? О ні! Ми вийшли з Грінвіча за західного вітру. Цей вітер дме і зараз.

Атос знайшов на небі Полярну зірку.

— Ось Велика Ведмедиця, значить, там і Франція. Ми йдемо за вітром, і якщо він не зміниться, ми потрапимо до Кале або Булоні. Якщо шлюпка перекинеться, то ми настільки сильні й так добре вміємо плавати — принаймні п'ятеро з нас, — що зможемо її перевернути, а якщо нам це не вдасться, то триматимемося за неї. Зрештою, ми перебуваємо на шляху між Дувром і Кале та між Портсмутом і Булонню. Якби вода зберігала сліди суден, що проходять нею, то тут пролягла б глибока колія. Я ні на мить не сумніваюся, що вдень ми неодмінно зустрінемо якесь рибальське судно, яке нас підбере.

— Ну, а якщо ми нікого не зустрінемо або, наприклад, якщо вітер поверне на північ?

— Ну, це вже інша справа: тоді ми побачимо землю лише по той бік океану.

— Іншими словами, помремо з голоду, — пояснив Арамис.

— Так, це цілком імовірно, — відповів граф де Ла Фер.

Мушкетон знову випустив зітхання, цього разу ще сумнішого, ніж перше.

— Мустоне, — звернувся до нього Портос, — і чому ти весь час зітхаєш? Це стає нудним.

— Бо холодно, сударю, — відповів Мушкетон.

— Дурниці! — зауважив Портос.

— Як дурниці? — здивовано спитав Мушкетон.

— Звісно. У тебе тіло вкрите таким товстим шаром жиру, що повітря до тебе не дістанеться. Ні, тут щось інше, говори прямо.

— Ну, якщо вже говорити прямо, то саме цей жир, яким ви захоплюєтеся, і лякає мене.

— Чому ж, Мустоне? Говори сміливіше, ми дозволяємо тобі.

— Я згадав, сударю, що в бібліотеці замку Брасьє є багато описів подорожей і, зокрема, опис подорожі Жана Моке, знаменитого мореплавця Генріха IV.

— Ну й що ж?

— Отож, сударю, — продовжував Мушкетон, — у цих книгах описано багато морських пригод, подібних до тих, що ми переживаємо зараз.

— Продовжуй, продовжуй, Мустоне, це стає цікавим.

І підніс глек до губ, щоб спробувати, адже через свою сумлінність не хотів пригощати своїх товаришів чимось, за що не міг би відповідати.

У цей час Мушкетон подав свій сигнал. Гримо, побоюючись нічного обходу, юркнув між бочками й сховався.

Дійсно, двері відчинилися, і ввійшли двоє закутаних у плащі людей — ті самі, що наказали Блезуа й Мушкетону загасити вогонь.

Один із тих, хто ввійшов, ніс ліхтар зі скляними стінками, високий, так що полум'я не вибивалося догори. Окрім того, скла ліхтаря були прикриті папером, який пом'якшував або, точніше, поглинав світло й тепло.

Ця людина була Грослоу.

Другий тримав у руці щось довге, гнучке, біле, згорнуте, наче канат. Обличчя людини ховалося під капелюхом із широкими полями. Гримо подумав, що цих людей сюди

привело те саме бажання, що й його, — бажання дістати портвейн. Він щільніше притиснувся до бочки й вирішив, що, навіть якщо його спіймають, злочин урешті-решт не такий уже й великий.

Підійшовши до бочки, за якою сховався Гримо, ті, що ввійшли, зупинилися.

— Фітіль із вами? — спитав по-англійськи той, що тримав ліхтар.

— Ось він, — пролунав відказ.

При звуках цього голосу Гримо затремтів, відчуваючи, як крижаний холод проник до мозку його кісток. Він тихенько підвівся, вдивлявся поверх обруча й під опущеними полями капелюха розгледів бліде обличчя Мордаунта.

— Скільки часу може горіти фітіль? — звернувся Мордаунт до свого супутника.

— Думаю, хвилин п'ять, — відповів шкипер.

І цей голос здався Гримо дещо знайомим. Він подивився на його супутника й після Мордаунта впізнав і Грослоу.

— У такому разі, — знову заговорив Мордаунт, — ви попередите своїх людей бути наготові, але не кажіть їм для чого. Шлюпка йде за фелюкою?

— Як собака за господарем, на міцній пеньковій линві.

— Отож, коли годинник проб'є чверть на першу, ви зберете своїх людей і, дотримуючись повної тиші, спуститеся в шлюпку...

— Але спочатку треба підпалити фітіль.

— Залиште мене в спокої, Атосе. Щиро кажучи, ви стаєте смішним із вашим вічним великодушшям. Попереджаю вас, що, якщо він підпливе до шлюпки на десять кроків, я розтрощу йому веслом голову.

— О, будьте милосердні, не віддаляйтеся від мене! Змилюйтеся надо мною! — кричав молодий чоловік.

Іноді хвиля заливала його з головою, і на поверхні з'являлися бульбашки від його різкого, утомленого дихання.

Тим часом д'Артаньян, уважно стеживший за кожним рухом Мордаунта, закінчив переговори з Арамисом і встав.

— Сударе, — звернувся він до того, що плив, — благаю вас, відійдіть. Ваше каяття занадто свіже, щоб ми могли відчувати до нього бодай найменшу довіру. Зверніть увагу, що уламки фелюки, на якій ви хотіли нас спалити, ще димляться, ймовірно, десь на поверхні моря; і тому ваше теперішнє становище — просто величне порівняно з тим, що ви готували нам. Не наша провина, що замість нас жертвами стали Грослоу та його люди.

— Панове! — у відчаї вигукнув Мордаунт. — Клянусь вам, що моє каяття щире. Панове, я ще такий молодий, мені лише двадцять три роки! Панове, я піддався цілком зрозумілим почуттям, я хотів помститися за свою матір; і ви на моєму місці вчинили б так само, як я.

Д'Артаньян, помітивши, що Атос дедалі більше проникається почуттям жалю, на останні слова Мордаунта лише зневажливо посміхнувся й пробурмотів:

— Як сказати!

Мордаунту залишалося зробити лише три-чотири гребки, щоб дістатися шлюпки: близькість смерті, здавалося, додала йому надлюдської сили.

— На жаль, — знову почав він, — я маю померти! Ви хочете вбити сина так само, як убили матір. Але я не визнаю себе винним. За всіма божими й людськими законами син має помститися за матір. Але якщо навіть це злочин, — додав він, — то раз я каюся, раз я благаю прощення, мене треба простити.

У цю мить сили, здавалося, залишили його. Він занурився у воду, хвиля накрила його, і його голос урвався.

— О, моє серце розривається! — вигукнув Атос.

Мордаунт знову з'явився.

— А я, — різко відповів йому д'Артаньян, — вважаю, що з цим треба покінчити. Слухай, вбивцю свого дядька, ката короля Карла, підпалювачу, іди на дно. Якщо Мушкетон із жалем переконався, що треба витягти ще щонайменше дві чи три дошки.

Він зітхнув і знову взявся до роботи.

Гримо, закінчивши зі своїм обчисленням, із найбільшим інтересом стежив за перебігом справи. Підійшовши до товаришів, він помітив марні зусилля Мушкетона проникнути в обіцяну землю й вважав за свій обов'язок втрутитися.

— Я! — промовив він.

Це слово для Блезуа й Мушкетона варте цілого сонета, а сонет, як відомо, вартий поеми.

Мушкетон озирнувся.

— Що ти? — спитав він Гримо.

— Я пролізу.

— Це правда, — погодився Мушкетон, окинувши поглядом довгу худу постать товариша, — це правда: ти пройдеш, ти легко пройдеш.

— Звісно, — підтвердив Блезуа. — До того ж він знає, які бочки з вином, адже він був у тому відсіку з паном д'Артаньяном. Нехай іде Гримо, Мушкетоне.

— Та я й сам проліз би не гірше за Гримо, — відказав зачеплений Мушкетон.

— Мабуть, але це забере забагато часу, а я вмираю від спраги. Мої нутрощі остаточно повстали.

— Ну, іди, Гримо, — погодився Мушкетон, передаючи йому кухоль із-під пива та бурав.

— Прополощіть склянки, — сказав Гримо.

Потім він дружньо кивнув Мушкетону, ніби вибачаючись за те, що завершує операцію, так блискуче розпочату іншим, і, мов змія, прослизнув у щілину, зникнувши в темряві.

Блезуа від захвату затанцював. Із усіх безумних подвигів, здійснених надзвичайними людьми, яким він мав щастя допомагати, цей подвиг здавався йому найдивовижнішим, майже чудовим.

— Ну, тепер ти побачиш, — знову заговорив Мушкетон тим самим тоном рішучого превосходства, якому Блезуа, здається, охоче підкорявся, — тепер ти побачиш, як п'ємо ми, старі солдати, коли нас мучить спрага.

— Плащ! — пролунав із глибини підвалу голос Гримо.

— Ах так, — спохватився Мушкетон.

— Чого він хоче? — спитав Блезуа.

— Накрити плащем те місце, де витягнуті дошки, щоб закрити лазівку.

— А це навіщо? — із подивом спитав Блезуа.

— Ех, простако! — сказав Мушкетон. — А якщо хтось увійде?

— Як же так, Мустоне? Невже англійці не люблять вина?

— Вони його ненавидять.

— Та я сам бачив, що вони його п'ють.

— Це як покарання. Ось тобі доказ, — продовжував, надуваючись від важливості, Мушкетон. — Один англійський принц помер від того, що його посадили в бочку з мальвазією; я сам чув, як про це розповідав абат д'Ербле.

— Оце дурень! Хотів би я опинитися на його місці.

— Ти можеш, — зауважив Гримо, продовжуючи свої підрахунки.

— Як так? — здивувався Блезуа.

— Можеш, — повторив Гримо, рахуючи подумки й перенося цифру чотири в наступний стовпчик.

— Можу? Але як же? Поясни, Гримо.

Мушкетон зберігав повне мовчання й навіть, здавалося, не звертав жодної уваги на питання Блезуа. Проте й він напружив вуха.

Гримо продовжував рахувати й нарешті підсумував.

— Портвейн, — промовив він лише одне слово, вказуючи на середній відсік нижньої палуби, який він і д'Артаньян оглядали в супроводі капітана.

— Що таке? Ці бочки, що видніються в щілину дверей?

— Портвейн, — повторив Гримо й знову поринув у арифметичні обчислення.

— А я чув, що портвейн — надзвичайно смачне іспанське вино, — знову звернувся Блезуа до Мушкетона.

— Чудове, — сказав Мушкетон, оближуючись, — виняткове. Його є й у підвалі пана барона де Брасьє.

— А що, якби ми попросили цих англійців продати нам пляшку портвейну? — запропонував Блезуа.

— Продати? — здивувався Мушкетон, у якому прокинулися старі мародерські інстинкти. — Видно, що ти ще парубок і не знаєш життя як слід. Навіщо купувати, коли можна й так узяти?

— Узяти так, — відповів Блезуа, — тобто привласнити добро ближнього свого? Та це ж заборонено, здається.

— Де це заборонено?

— У божих заповідях чи церковних, точно не знаю, але пам'ятаю, що сказано: «Не жадай дому ближнього твого, не жадай жінки ближнього твого».

— Ти ще зовсім дитина, Блезуа, — покровительським тоном зауважив Мушкетон. — Зовсім дитина, повторюю.

— І то правда! — вигукнув Блезуа з явним захопленням. — Але ж там він нічого не побачить у темряві.

— Гримо завжди чудово бачить, — зауважив Мушкетон, — вночі — як удень.

— Щасливчик, — відповів Блезуа. — А я от без свічки й двох кроків не зроблю: неодмінно наштовхнуся на щось.

— Усе через те, що ти не служив у війську, — відповів Мушкетон, — а то б ти навчився знаходити голку в хлібній печі. Але тихіше! Хтось іде, здається.

Мушкетон видав легкий свист, який у молоді служив обом лакеям тривожним сигналом.

Потім поспіхом сів до столу й жестом наказав Блезуа зробити те саме. Блезуа скорився. Двері відчинилися, і на порозі з'явилися двоє закутаних у плащі людей.

— Ого! — промовив один із них. — Ніхто не спить, хоч уже чверть на дванадцяту! Це проти правил. Щоб за чверть години все було прибрано, вогонь погашено й усі спали! Обидва незнайомці пройшли до дверей того відсіку, куди прослизнув Гримо, відімкнули їх, увійшли й зачинили за собою.

— Ах, — прошепотів Блезуа. — Він пропав!

— Та ні, Гримо — хитра лисиця! — пробурмотів Мушкетон.

Обидва товариші почали чекати, напружуючи слух і затамувавши подих.

Минуло десять хвилин, протягом яких не було чути жодного шуму, який би вказував, що Гримо спіймали на місці злочину.

Потім двері знову відчинилися, закутані постаті вийшли, так само старанно зачинили за собою двері й пішли, ще раз повторивши наказ погасити вогонь і лягти спати.

— Як бути, — сказав Блезуа, — гасити, чи що? Усе це мені здається підозрілим.
— Вони сказали «за чверть години»; у нас ще п'ять хвилин, — відповів Мушкетон.
— А чи не попередити нам пана?
— Зачекаємо Гримо.
— А якщо його вбили?
— Гримо б закричав.
— Хіба ви не знаєте, що він німий, як риба?
— Ну, тоді ми б почули бійку, падіння тіла.
— А якщо він не повернеться?
— Ах, — лише й зміг промовити він, витираючи рукавом краплі поту, що виступили на його лобі, — яке щастя, що Мушкетону захотілося пити!

Він поспішав дістатися до лазівки в перегородці. Усе це здавалося йому сном, але порох у глечики був справжнім і доводив, що це була реальність, гірша за будь-який передсмертний марення.

Д'Артаньян, як легко можна уявити, вислухав усе це з дедалі більшим інтересом і, не дочекавшись кінця, легко підвівся й одразу ж нахилився до вуха сплячого Арамиса, притиснувши його плече, щоб запобігти різкому рухові.

— Шевальє, — прошепотів він йому, — вставайте, але намагайтеся не видавати жодного шуму.

Арамис прокинувся. Д'Артаньян повторив своє прохання, стиснувши йому руку. Арамис скорився.

— Зліва від вас лежить Атос, — сказав він йому. — Попередьте його, як я попередив вас.

Арамис без зусиль попередив Атоса, який спав дуже чутливо, як усі нервові люди; але з Портосом довелося повозитися. Той почав питати, навіщо й чому так несподівано перервали його сон, що йому було дуже неприємно; але д'Артаньян замість пояснень затулив йому рот рукою. Потім наш гасконець простяг руки, обійняв своїх друзів за шию, щільно притиснув їх до себе й прошепотів:

— Друзі, нам необхідно негайно покинути цю фелюку, інакше ми всі загинемо.

— Як? — промовив Атос. — Знову?

— Чи знаєте ви, хто в нас шкипер?

— Ні.

— Капітан Грослоу!

Д'Артаньян відчув, як здригнулися його друзі, і зрозумів, що його слова справили належний ефект.

— Грослоу! — прошепотів Арамис. — О, прокляття!

— Хто такий цей Грослоу? — спитав Портос. — Я його не пам'ятаю.

— Це той герой, який розтrophив голову молодшому Паррі, а тепер готується розтrophити наші.

— Ого!

— А чи знаєте ви, хто його помічник?

— Його помічник? — спитав Атос. — Який такий помічник? Хіба бувають помічники у шкипера на фелюці з чотирма матросами? Що це, трищоголова шхуна, чи що?

— Зачинено! — повторив він.

— Але, — сором'язливо зауважив Блезуа, — я чув, пане Мушкетоне, як ви розповідали, що одного разу в молодості, здається в Шантілі, ви прогодували себе й свого пана, ловлячи куріпок у силки, коропів на вудку й пляшки на шнурок.

— Правильно: і рука може пробратися. Але тут інша справа — пролізти крізь лазівку, і вино було розлите в пляшки; а тут я не можу просунути шнурок крізь ці двері й витягти посудину вагою в тридцять пудів.

— Це неможливо, але можна витягти з перегородки дві-три дошки, а в бочці просвердлити дірку буравом, — зауважив Блезуа.

Мушкетон витріщив свої круглі очі й подивився на Блезуа, як людина, що побачила в іншому якості, про які він і не здогадувався.

— Правда, це можна! Але де взяти кліщі, щоб відірвати дошки, і бурав, щоб просвердлити бочку?

— Футляр, — раптом втрутився Гримо, який саме закінчив свої підрахунки.

— Ах так, футляр, — промовив Мушкетон, — я зовсім забув.

Гримо опікувався не лише скарбницею, а й зброєю; окрім рахунків, у нього був ще футляр із інструментами. Гримо був людиною виняткової передбачливості, і в цьому футлярі, старанно укладеному в дорожній мішок, було все необхідне. Зокрема, там був і бурав пошанованих розмірів; ним-то й озброївся Мушкетон.

Щодо кліщів, то йому довго не довелося шукати, чим їх замінити, адже кинджал, заткнутий за пояс, міг чудово послужити замість них. Мушкетон знайшов місце, де між дошками виднілися щілини, і негайно взявся до справи.

Блезуа дивився на нього з подивом і нетерпляче стежив за його роботою, іноді втручаючись, щоб допомогти витягти цвях або дати пораду, що щоразу була доречною й корисною.

За мить Мушкетон відірвав три дошки.

— Спритно! — зауважив Блезуа.

Мушкетон, однак, був повною протилежністю тій жабі, яка намагалася зрівнятися з волом і вважала себе більшою, ніж була насправді. Він укоротив своє ім'я на цілу третину, але не міг зробити того ж із своїм животом. Спробувавши пролізти в отвір...

— Нарешті-то! — зауважив д'Артаньян.

«Це не я його вбив, — сказав про себе Атос, — це доля».

XXXII

ПРО ТЕ, ЯК МУШКЕТОНА МАЙЖЕ НЕ З'ЇЛИ, ПОСЛІД ЗА ТИМ, ЯК РАНІШЕ ВІН МАЙЖЕ НЕ БУВ ВІДПАЛИНИЙ

Глибоке мовчання на довго запанувало в шлюпці після жахливої сцени, про яку ми щойно розповіли.

Місяць виглянув на хвилину, — наче долі хотілося, щоб жодна деталь не уникла уваги глядачів, — і сховався. Усе знову поринуло в темряву, таку моторошну в пустелях, особливо в хиткій і вологій пустелі, що називається Океаном. Чути було лише виття західного вітру, що грав гребенями валів.

Першим мовчання порушив Портос.

— Я багато бачив за своє життя, але нічого не потрясло мене так, як це. І все ж, хоч хвилювання ще не вляглося в мені, заявляю вам, що глибоко щасливий. У мене ніби гора з плечей спала, і нарешті я можу вільно зітхнути.

На підтвердження своїх слів Портос зітхнув так голосно, що можна було здивуватися силі його легенів.

— А я, — заговорив Арамис, — не можу сказати про себе того ж. Я вражений, не вірю тому, що бачать мої очі, сумніваюся в тому, що бачив, мені страшно, мені здається, що ось-ось вирине цей лиходій, тримаючи в руці кинджал, який ми бачили в нього в грудях.

— О, щодо цього я спокійний, — відповів Портос. — Удар припав під п'яте ребро, і кинджал увійшов по руків'я. Я вас не дорікаю, Атосе; навпаки — якщо вже вдарити кинджалом, то лише так. Тепер я живий, веселий, дыхаю легко.

— Не поспішайте святкувати перемогу, Портосе! — перебив його д'Артаньян. — Ще ніколи ми не зазнавали такої небезпеки, як тепер, адже людині легше впоратися з іншою людиною, ніж зі стихією. Ми в відкритому морі, вночі, без лоцмана, у крихкій шлюпці; один сильніший порив вітру може її перекинути — і ми загинемо.

Мушкетон глибоко зітхнув.

— Ви невдячні, д'Артаньяне, — заговорив Атос, — так, невдячні до доброї долі, що веде нас, — і це тоді, коли ми врятувалися таким чудовим чином. Міно...

Хвилину панувало пригнічена тиша. Портос і д'Артаньян сиділи, судорожно стискаючи весла, і несвідомо продовжували тримати їх над водою, нахилившись усім тілом уперед.

Клянусь Богом, — першим порушив гробову тишу Арамис, — цього разу, здається, усе дійсно скінчено.

— До мене, панове! Сюди! Допоможіть! Допоможіть! — раптом долетів до слуху тих, хто сидів у шлюпці, жалісний голос, наче від якогось морського духа.

Усі переглянулися. Атос здригнувся.

— Це він! Це його голос! — промовив він.

Усі мовчали, бо, як і Атос, усі впізнали цей голос. Розширеними від жаху очима вони мимоволі звернулися до того місця, де зникла фелюка, і, наскільки вистачало зору, вдивлялися в темряву.

За хвилину на воді з'явився чоловік; він плив, сильно розтинаючи хвилі. Атос повільно простяг руку, вказуючи товаришам на того, що плив.

— Так, так, — промовив д'Артаньян, — я його добре бачу.

— Знову він! — видихнув Портос, наче ковальський міх. — Він, мабуть, залізний.

— Боже мій, — прошепотів Атос.

Арамис і д'Артаньян шепотілися.

Мордаунт зробив ще кілька гребків і в ознаку відчаю підняв одну руку вгору.

— Панове, допоможіть, заради всього святого, допоможіть! Я відчуваю, сили покидають мене... я гину...

Голос, що благав про допомогу, так тремтів, що жалість проникла в серце Атоса.

— Нещасний! — пробурмотів він.

— Тільки цього ще бракувало! — зауважив д'Артаньян. — Ви ще жалієте його! Але він пливе просто на нас. Невже він думає, що ми візьмемо його? Гребіть, Портосе, гребіть! І, подаючи приклад, д'Артаньян узявся до весла.

Два сильні гребки одразу просунули шлюпку на двадцять футів.

— О! Ви не залиште мене, не дайте загинути, змилюйтеся над нещасним! — кликав Мордаунт.

— Ага! — крикнув йому Портос. — Тепер, здається, ти попався, старий: тепер тобі не вийти, хіба що прямо в пекло!

— О Портосе, — благальним голосом промовив граф де Ла Фер.

— Граф де Ла Фер! — вигукнув Мордаунт. — Граф де Ла Фер! До вас я звертаюся, я благаю вас: змилюйтеся надо мною... Де ви, граф де Ла Фер? Я вас більше не бачу... я вмираю... Рятуйте... До мене...

— Я тут, — промовив Атос, нахилиючись і простягаючи руку з тією гідністю й благородством, які завжди йому були притаманні, — я тут, візьміть мою руку й лізьте в шлюпку.

— Не можу я на це дивитися, — звернувся д'Артаньян до інших друзів. — Така слабкість мене обурює.

Обидва друга в цей час також відвернулися й щільно притиснулися одне до одного, наче боячись торкнутися того, кому Атос наважився простягнути руку.

Мордаунт, зібравши рештки сил, виринув на поверхню, схопив простягнуту йому руку й вчепився в неї з останньою надією.

— Чудово, — промовив Атос, — тепер другою рукою тримайтесь за мене.

І він підставив йому своє плече, його голова майже торкнулася голови Мордаунта, і два смертельні вороги обійнялися, як два рідні брати.

Мордаунт схопив скрюченими пальцями комір Атоса.

— Добре, добре, — сказав граф, — тепер ви врятовані, заспокойтесь.

— О... моя мати! — вигукнув Мордаунт із палаючим поглядом і з виразом ненависті, якого неможливо описати. — Я можу принести тобі в жертву лише одного, але зате це буде той, кого ти б обрала.

І не встиг д'Артаньян крикнути, Портос підняти весло, а Арамис нахилитися, щоб завдати удару точніше, як шлюпка отримала страшний поштовх, Атос втратив рівновагу, і Мордаунт потяг його за собою у воду, випустивши дикий, тріумфуючий крик. Він душив його в своїх обіймах, мов змія обвів ногами його ноги й не давав йому можливості зробити жодного руху.

Не встигнувши ні крикнути, ні покликати на допомогу, Атос опинився у воді. Він намагався триматися на поверхні, але вага тіла Мордаунта тягнула його вниз. І поступово він почав тонути. Якийсь час ще було видно його волосся, нарешті все зникло, і лише широка воронка вказувала на місце, де обидва сховалися під водою; але й вона незабаром згладилася.

Троє друзів, що залишилися в шлюпці, завмерли від жаху; їх душили обурення й відчай. Вони підвелися і так...

— Це вже моя справа. Я хочу бути впевненим, що моя помста здійсниться. Весла в шлюпці?

— Усе готово.

— Чудово.

— Отже, усе домовлено.

Мордаунт став на коліна й глибоко вставив кінець фітиля в кран, так, щоб залишалося лише підпалити інший кінець.

Скасувавши це, він підвівся й витяг годинник.

— Ви пам'ятаєте? У чверть на першу, іншими словами...

Він подивився на годинник.

— За двадцять хвилин.

— Чудово, — зауважив Грослоу, — але я вважаю своїм обов'язком ще раз попередити вас, що ви залишили для себе найнебезпечнішу частину справи, і значно краще було б доручити підпалити фітіль комусь із наших людей.

— Мій дорогий Грослоу, — відповів на це Мордаунт, — є французька приказка: «Кожен сам собі найкращий слуга». Я хочу застосувати її на ділі.

Гримо, хоч і не все зрозумів, усе почув: вирази облич співрозмовників доповнили його недосконале знання мови.

Він побачив і впізнав двох смертельних ворогів мушкетерів. Він помітив, як Мордаунт вставив фітіль. Він чув приказку, вимовлену французькою. Нарешті, він кілька разів опускав руку в глек, який тримав у руці, і пальці його, замість вина, так палко очікуваного Мушкетеном і Блезуа, заривалися в дрібні зерна пороху.

Мордаунт і шкипер зібралися йти. У дверях вони зупинилися й прислухалися.

— Чуєте, як вони сплять? — спитав один із них.

Дійсно, зверху через стелю доносився хропіння Портоса.

— Сам Бог видає їх у наші руки, — промовив Мордаунт.

— І цього разу, думаю, сам диявол їх не врятує, — додав Грослоу.

Із цими словами обидва вийшли.

XXX

ПОРТВЕЙН

(Продовження)

Гримо почув, як заскрипів замок. Потім, переконавшись, що залишився сам, він негайно підвівся й наосліп почав пробиратися вздовж стінки.

— Упевняю вас, на такій маленькій шлюпці я буду лише заважати вам, — говорив Мушкетон.

— А я, мабуть, навіть не допливу до неї, я прямо піду на дно.

— Ах, ось як!.. Ну тоді я задушу вас, якщо ви не полізете у воду! — заявив Портос, хапаючи обох за горло. — Вперед, Блезуа!

Блезуа під залізною рукою Портоса випустив придушений крик, який швидко затих, адже гігант схопив його за ноги й руки й кинув у море головою вниз.

— Ну, тепер твоя черга, Мустоне. Сподіваюся, ти не залишиш свого пана?

— О сударю, навіщо ви знову пішли на військову службу? Так добре було в замку П'єрфон!.. — із сльозами на очах промовив Мушкетон.

І без єдиного докору, сумно, покірно, частково з відданості господареві, частково спонуканий прикладом Блезуа, він очманіло кинувся у море. Це був справжній подвиг, адже Мушкетон знав, що йде на вірну смерть.

Але Портос не був із тих, хто залишить свого відданого товариша. Він так швидко кинувся за ним, що плюскіт від падіння Мушкетона злився з плюскітом від падіння Портоса. І коли оглушений Мушкетон був викинутий хвилиною на поверхню, його одразу підхопила могутня рука Портоса, і він дістався до шлюпки, не ворухнувши й рукою, мов морське божество на дельфіні.

У ту ж мить Портос побачив, що неподалік хтось б'ється у воді. Він схопив його за волосся; це був Блезуа, до якого вже плив Атос.

— Не треба, не треба, графе! — крикнув йому Портос. — Я впораюся без вас.

І справді, кількома сильними гребками, здіймаючись, як Адамастор, над бурхливою стихією, він приєднався до своїх.

Д'Артаньян, Арамис і Гримо допомогли Мушкетону й Блезуа влізти в шлюпку. Потім настала черга Портоса, який, перелізаючи через борт, ледь не перевернув легку шлюпку.

— А Атос? — спитав д'Артаньян.

— Я тут! — відгукнувся Атос, тримаючись за борт шлюпки. Він, як генерал, що прикриває відступ армії, вважав своїм обов'язком увійти в шлюпку останнім. — Усі в шлюпці?

— Усі, — відповів д'Артаньян. — Чи є у вас, Атосе, із собою кинджал?

— Є.

— Ось він...

Дійсно, саме в цю мить Гримо відсунув плащ, що закривав місце, де були розібрані дошки, і з-під плаща з'явилася його голова. Його обличчя було смертельно блідим, очі розширилися від жаху, білки блищали, а зіниці здавалися мертвими цятками. Він тримав у руці глек із-під пива, наповнений чимось; підніс його до світла маленької

коптячої лампи й видав лише один короткий звук «О!», але з таким виразом глибокого жаху, що Мушкетон у страху відступив, а Блезуа мало не знепритомнів.

Обидва все ж зазирнули в глек: він був повний пороху.

Переконавшись, що фелюка замість вина завантажена порохом, Гримо кинувся до трапа й одним стрибком опинився біля дверей, за якими спали четверо друзів.

Підбігши до них, він легенько штовхнув двері. Вони прочинилися й зачепили д'Артаньяна, який спав поруч і одразу прокинувся.

Побачивши схвильоване обличчя Гримо, він одразу зрозумів, що сталося щось надзвичайне, і хотів крикнути, але Гримо притиснув палець до губ і вмить загасив нічник, що горів у іншому кінці каюти.

Д'Артаньян підвівся на лікті; Гримо став на коліна й, витягнувши шию, тремтячи від хвилювання, прошепотів йому на вухо щось настільки драматичне саме по собі, що можна було обійтися без жестикуляції чи міміки.

Поки він розповідав, Атос, Портос і Арамис мирно спали, як люди, які вже добрий тиждень не знали справжнього сну. Тим часом на нижній палубі Мушкетон спочатку стояв як укопаний, а потім опам'ятався й почав збиратися. Блезуа, охоплений жахом, із розпатланим волоссям, намагався робити те саме.

Ось що сталося з Гримо.

Пройшовши в середній відсік нижньої палуби, він почав свої пошуки. І одразу наштовхнувся на бочку. Він тихенько постукав по ній. Вона виявилася порожньою; Гримо наосліп перейшов до іншої, яка також була порожня. Третя бочка видала глухий звук; вона, безперечно, містила дорогоцінний напій. Гримо присів на корточки біля бочки й почав шукати рукою, намагаючись знайти, де б зручніше приладнати бурав.

Раптом йому попався кран.

«Чудово, — подумав він, — це значно спрощує справу».

Він підставив свій глек, відчинив кран і відчув, що вміст повільно переходить із одного посуду в інший. Гримо з перестороги замкнув кран...

— Ну то переріж канат і швидше лізь.

Атос витяг кинджал із-за пояса й перерізав канат.

Фелюка почала віддалятися, а шлюпка вільно заколивалася на хвилях.

— Атосе, сюди! — скомандував д'Артаньян, простягаючи йому руку.

Граф де Ла Фер легко вліз у шлюпку й зайняв своє місце.

— Час саме підходить, — промовив гасконець, — зараз ми побачимо щось цікаве.

XXXI

ПЕРСТ ДОЛІ

Щойно д'Артаньян вимовив ці слова, як із фелюки, яка вже почала зникати в нічних туманах, пролунав свисток.

— Ви добре розумієте, — зауважив д'Артаньян, — що це щось означає.

У ту ж мить на палубі з'явився ліхтар, і на кормі показалися силуети людей.

І раптом жохливий крик, крик відчаю, пронісся над морем. Він, здавалося, розігнав хмари, що закривали місяць, який своїм блідим світлом освітили сірі вітрила й чорні снасті фелюки. Темні тіні розгублено металися по палубі, видаючи жалісні вигуки.

Раптом наші друзі побачили, що на верхньому майданчику з'явився Мордаунт із факелом у руці.

Тіні, що металися на фелюці, означали таке. У призначений момент Грослоу викликав своїх людей на палубу.

Мордаунт вийшов зі свого приміщення, прислухався біля дверей каюти, чи сплять французи, і спустився вниз, заспокоєний тишею. Дійсно, хіба можна було здогадатися про те, що сталося?

Мордаунт відчинив двері в відсік, де стояли бочки, і кинувся до фитиля. Палаючи жагою помсти, упевнений у собі, як кожен, осліплений волею долі, він приставив факел до запалу.

У цей час Грослоу й його матроси зібралися на кормі.

— Хапай канат, — скомандував Грослоу, — і підтягни шлюпку.

Один із матросів вчепився за борт фелюки, схопив канат і почав тягнути. Канат легко піддався.

— Канат перерізаний! — вигукнув матрос. — Шлюпки немає.

же ви наблизитеся до шлюпки ще ближче, я розтрощу вам веслом голову.

Мордаунт, спонуканий відчаєм, зробив ще один гребок у напрямку до шлюпки.

Д'Артаньян обома руками підняв весло. Атос встав.

— Д'Артаньяне! Д'Артаньяне! — зупинив він його. — Д'Артаньяне, сину мій, я благаю вас! Цей нещасний помре, але негідно дозволити людині загинути, не простягнувши їй руки, адже зараз достатньо лише простягнути руку, щоб його врятувати. О, моє серце забороняє мені так чинити! Я не можу цього витримати. Нехай він живе.

— Чудово! — вигукнув д'Артаньян. — Чому б вам не зв'язати себе по руках і ногах і не віддатися цьому негідникові? Так було б простіше. Ах, графе де Ла Фер, ви хочете загинути через нього, але я, ваш син, — як ви щойно назвали мене, — я цього не бажаю.

Вперше д'Артаньян устояв перед проханням Атоса, коли той називав його сином.

Арамис спокійно витяг свою шпагу, яку захопив із собою й тримав у зубах, коли плив до шлюпки.

— Якщо він покладе руку на борт, — заявив він, — я її відрубую, бо він підлий убивця.

— А я... — почав Портос, — зачекайте...

— Що ви хочете зробити? — спитав Арамис.

— Я кинуся у воду й задушу його.

— О друзі, — вигукнув Атос із невимовним почуттям, — будемо людьми!

Д'Артаньян застогнав. Арамис опустив свою шпагу.

Портос сів.

— Дивіться, — продовжував Атос, — дивіться: смерть уже кладе свою печатку на його обличчя, його сили вичерпані, ще хвилина — і він назавжди порине в пучину. Друзі мої! Не змушуйте мене потім усе життя чути докори сумління. Не дайте мені самому загинути від сорому й ганьби. Подаруйте мені життя цього нещасного, і я благословлю вас, я...

— Я гину! — слабко крикнув Мордаунт. — До мене... до мене...

— Зачекайте хвилину, — тихо промовив Арамис, нахилившись ліворуч до д'Артаньяна.

— Один гребок веслом, — додав він, нахилившись праворуч до Портоса.

Д'Артаньян не відповів ні жестом, ні словом. У ньому відбувалася боротьба, зумовлена частково благаннями Атоса, частково видовищем, що було перед його очима. Портос ворухнувся веслом, шлюпка повернула носом в інший бік, і внаслідок цього Атос наблизився до того, хто тоне.

— Так, але пан Грослоу — не звичайний шкипер і тому має помічника. Помічником у нього є Мордаунт.

При цій звістці мушкетери не лише здригнулися, а й ледве стрималися від крику. При всій їхній відвазі, це фатальне ім'я справляло на них якесь таємниче враження: їм ставало страшно, навіть коли його лише називали.

— Що ж робити? — спитав Атос.

— Оволодіти фелюкою, — запропонував Арамис.

— А негідника вбити, — додав Портос.

— Фелюка замінована. Бочки, які я вважав наповненими портвейном, виявилися насправді з порохом. Коли Мордаунт побачить, що його план розкрито, він усіх підірве — і друзів, і ворогів. Але, правду кажучи, цей пан такого ґатунку, що я не маю жодного бажання супроводжувати його ні в рай, ні в пекло.

— Тобто у вас є якийсь план? — спитав Атос.

— Є.

— У чому він полягає?

— Довіряєтеся ви мені?

— Наказуйте! — у один голос промовили всі троє.

— Чудово; тоді йдемо.

Д'Артаньян підійшов до ілюмінатора, розміром не більше квартирки, але все ж достатньо широкого, щоб у нього міг пролізти чоловік; він тихо повернув на петлях віконницю.

— Ось шлях до порятунку, — сказав він.

— Чорт забирай, — зауважив Арамис. — Холодно, мій друже.

— Якщо не хочете, залишайтеся, але попереджаю, що тут зараз стане дуже гаряче.

— Та ми ж не можемо доплисти до берега вплав!

— До фелюки прив'язана шлюпка. Ми сядемо в неї й переріжемо канат, ось і все.

Вперед, товариші.

— Одну хвилину, — заперечив Атос. — А наші люди?

— Ми тут, — промовили одночасно Мушкетон і Блезуа, яких Гримо привів, щоб зібрати в каюті всі сили; вони непомітно прослизнули сюди через люк, що був біля самих дверей каюти.

І все ж троє друзів завмерли перед моторошним видовищем, яке відкрилося їм у вузькому отворі, коли д'Артаньян підняв віконницю.

Дійсно, хто б не бачив, погодиться, що немає більш гнітючого зрелища, ніж вид розбурханого моря...

— Ну то ще раз. Скажи-но, де в Писанні сказано, що англієць — твій ближній?

— Цього справді не сказано; принаймні я цього не пригадую, — відповів Блезуа.

— Якби ти, як я чи Гримо, десять років провів на війні, мій дорогий Блезуа, ти б навчився розрізняти дім ближнього й дім ворога. Я вважаю, що англієць — ворог, а портвейн належить англійцеві, і, отже, він належить нам, бо ми французи. Хіба ти не знаєш правила: усе, що ти взяв у неприятеля, — твоє?

Ця промова, виголошена з усією тією авторитетністю, на яку, як здавалося Мушкетону, він набув права завдяки своєму довгому досвіду, вразила Блезуа; він опустив голову, ніби розмірковуючи, але раптом підвівся з виглядом людини, що несподівано натрапила на новий аргумент, який притисне супротивника до стінки.

— Ну а наші панове, вони теж так думають?

Мушкетон зневажливо посміхнувся.

— Ще б пак, щоб я порушував сон наших хоробрих і добрих панів, щоб доповісти їм:

«Ваш слуга Мушкетон хоче пити. Будь ласка, дайте йому ваше дозвілля». Ну, спитаю я тебе, нащо панові де Брасьє знати, хочу я пити чи ні?

— Та це дороге вино, — промовив, похитуючи головою, Блезуа.

— Хоч би й рідке золото! Наші панове все одно не стали б соромитися. Знай, що один барон де Брасьє настільки багатий, що міг би випити цілу бочку портвейну, навіть якби мусив платити по пістолю за краплю. І я, правду кажучи, не бачу, — продовжував Мушкетон, дедалі більше надуваючись від чванства, — чому б слугам відмовляти собі в тому, у чому не відмовляли б собі панове?

Підвівшись із місця, він узяв глек із пивом, вилив його через ілюмінатор у море й величаво рушив до дверей сусіднього відсіку на палубі.

— Ага, двері зачинені! Ці прокляті англійці страшенно підозрілі.

— Зачинені! — вигукнув Блезуа не менш жалісно. — Ах, прокляття! Оце біда! А в мене прямо нутрощі перевертаються.

Мушкетон обернувся до Блезуа з розгубленим виразом на обличчі, що чітко показувало, що він повністю поділяє відчай славного юнака.

— Як шлюпки немає? — закричав Грослоу, кидаючись до борту. — Цього не може бути!

— Але це так, — відповів матрос. — Погляньте самі, канат обрізаний, ось і його кінець. Переконавшись, Грослоу випустив той жохливий крик, який долетів до наших друзів.

— Що сталося? — вигукнув Мордаунт, який саме піднімався по трапу.

Із факелом у руці він кинувся на корму.

— Наші вороги втекли. Вони обрізали канат і вислизнули в шлюпці.

Одним стрибком Мордаунт опинився біля каюти й розчахнув двері ударом ноги.

— Порожньо! — закричав він. — О, демони!

— Ми їх наздоженемо, — сказав Грослоу, — вони не могли відплисти далеко, і ми потопимо їх, перекинувши шлюпку.

— Так, але вогонь... — застогнав Мордаунт, — я вже підпалив...

— Що?

— Фітіль.

— Тисяча чортів! — заревів Грослоу, кидаючись до люка. — Може, ще не пізно!

Мордаунт відповів жохливим сміхом. Його риси спотворилися від жаху й ненависті. Він звів до неба свої розпалені очі, ніби кидаючи туди останнє прокляття, кинув факел у море й сам кинувся у воду.

У той же момент, щойно Грослоу встиг ступити на першу сходинку трапа, палуба тріснула; із тріщини, наче з кратера вулкана, із гучним гуркотом, схожим на залп сотні гармат, вирвався спалах полум'я. У багровому повітрі в різні боки полетіли палаючі уламки.

Потім цей страшний вогонь згас, уламки один за одним поринули в безодню, тріща й гаснучи, і за кілька митей нічого, крім коливань повітря, не свідчило про те, що сталося. Лише фелюка зникла під водою, і разом із нею загинули Грослоу та троє його матросів. Четверо друзів бачили все це; жодна дрібниця не уникла їхньої уваги. На мить яскравий спалах вибуху освітили їх, освітивши все море довкола. Вони побачили одне одного, завмерли в найрізноманітніших позах, і на всіх обличчях виразили неописуваний жах, попри те, що в їхніх грудях билися серця тверді, як бронза. Багато палаючих уламків падали в море поблизу самої шлюпки.

Коли спалахнувший вулкан згас, темрява знову накрила шлюпку й хвилюючий океан. І залишилися нерухомими, як статуї, з розширеними очима й простягнутими вперед руками. Вони завмерли, оніміли, але тим сильніше чулося биття їхніх сердець. Першим опам'ятався Портос. Він запустив руки в своє пишне волосся й вирвав величезний пучок.

— О! — випустив він роздираючий крик, особливо жохливий у вустах такої людини. — О Атосе, Атосе! Благородне серце! Горе, горе нам, ми тебе не вберегли!

— О, горе, горе! — повторив д'Артаньян.

— Горе! — пробурмотів Арамис.

У цей момент у центрі кола, освітленого місяцем, за чотири-п'ять гребків від шлюпки, знову з'явилася на поверхні воронка, подібна до тієї, що супроводжувала зникнення обох тіл. Потому виринула голова, далі обличчя, бліде, але з відкритими мертвими очима, нарешті показала грудна клітка. Хвиля підняла тіло, потім перевернула його на спину. І при світлі місяця ті, що сиділи в шлюпці, побачили кинджал, що стирчав у грудях, із блискучою золотою руків'єю.

— Мордаунт! Мордаунт! — вигукнули троє друзів. — Це Мордаунт!

— Але де ж Атос? — сказав д'Артаньян.

У ту ж мить шлюпка нахилилася ліворуч під впливом якоїсь нової, невидимої ваги, і Гримо випустив радісний крик. Усі обернулися й побачили Атоса, смертельно-блідого, із потухлим поглядом. Тремтячою рукою він вчепився за борт шлюпки, щоб перепочити. Вісім сильних рук простяглися до нього, підхопили його й поклали на дно шлюпки. За хвилину ласки друзів, збожеволілих від радості, зігріли, привели до тями й повернули до життя графа де Ла Фера.

— Ви не поранені? — спитав д'Артаньян.

— Ні, — відповів Атос. — А він?

— О, він? На щастя, цього разу мертвий остаточно. Дивіться!

І д'Артаньян показав рукою: за кілька десятків футів від них гойдався на хвилях труп Мордаунта з кинджалом у грудях. Він то зникав між хвилями, то здіймався на гребені й стежив за своїми ворогами поглядом, сповненим насмішки й безкінечної ненависті. Нарешті він поринув у воду. Атос проводжав його поглядом, сповненим жалю.

— Браво, Атосе! — промовив д'Артаньян із почуттям, яке рідко в нього виридало на поверхню.

— Чудовий удар! — вигукнув Портос.

— У мене є син, — сказав Атос, — я хочу жити.